

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest
Grad Zagreb

ZAGREB U PRVOM SVJETSKOM RATU

Zagreb, 16. – 17. prosinca 2014.

Program skupa i sažeci izlaganja

Znanstveni i organizacijski odbor

prof. dr. Tvrtko Jakovina (predsjednik)

dr. sc. Nikola Anušić (zamjenik predsjednika)

prof. dr. Neven Budak

prof. dr. Željko Holjevac

dr. sc. Goran Hutinec

prof. dr. Mario Strecha

PROGRAM SKUPA

Gradska vijećnica, Ćirilometodska ulica, Zagreb
Trajanje izlaganja ograničeno na 15 minuta

UTORAK, 16. prosinca 2014.

9 h - Otvaranje skupa i pozdravni govori
Otvaranje izložbe učenika grafičkog odjela Škole primijenjene umjetnosti i dizajna u Zagrebu:
VELIKI RAT – ZABORAVLJENI RAT? (1914. – 2014.)

P a u z a z a k a v u

10.30 h - 1. sesija, moderator: Tvrtko Jakovina

Ivan Bulić: (Hrvatsko katoličko sveučilište): Posebna pozicija Zagreba u vojno-strategijskom kontekstu 1914-18.

Nikola Tominac: Zagrebačke postrojbe u Prvom svjetskom ratu

Marin Sabolović: Uloga transformacije službenih odora u prijelaznom razdoblju sloma Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba

Tatjana Šarić i Danijela Marjanić (Hrvatski državni arhiv): “Zagrebačke” postrojbe austro-ugarske vojske u Prvom svjetskom ratu – statistički pregled uzorka poginulih na temelju vojnih matičnih knjiga umrlih iz Zbirke mikrofilmova Hrvatskog državnog arhiva

Boris Kukić: Podizanje “Grobnice palih ratnika na Mirogoju” kao posveta preminulim vojnicima u Zagrebu tijekom Prvog svjetskoga rata

Monica Priante: Riječi žalovanja, konstrukcija pamćenja između privatnog i javnog

R a s p r a v a

13 h - Ručak za sudionike skupa, Palača Dverce

15 h - 2. sesija, moderator: Željko Holjevac

Petar Korunić: Stanovništvo Zagreba i njegove okolice 1914-1918.

Nikola Anušić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) i **Toni Ćosić** (Sveučilište u Dubrovniku): Ukupni demografski ratni gubici grada Zagreba u Prvom svjetskom ratu

Filip Tomić (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar) i Vlatka Tomić (III. gimnazija): Gospodarska struktura i gospodarska kretanja grada Zagreba u desetljeću "Velikoga rata"

Goran Hutinec (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu): Djelovanje zagrebačkih komunalnih poduzeća u toku Prvog svjetskog rata

Marko Vukičević (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu): Prehrambene prilike u Zagrebu tijekom Prvog svjetskog rata

Ljiljana Dobrovšak (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar): Obitelj Alexander – Prvi svjetski rat – dobrotvorstvo

Danijel Vojak (Institut društvenih znanosti Ivo Pilar): Grad Zagreb i njegova okolica za vrijeme Prvog svjetskog rata

R a s p r a v a

SRIJEDA, 17. prosinca 2014.

9 h - 3. sesija, moderator: Mario Strecha

Drago Roksandić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu): Nepodobni, nepoćudni i isključeni u ratnom Zagrebu 1914. g.

Sanja Knežević (Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru): Ratni i međuratni Zagreb u romanu *Giga Barićeva* Milana Begovića

Jevgenij Paščenko (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu): Zagrepčanin u Galiciji: svjedočenje Miroslava Krleže

Božidar Nagy (Filozofski fakultet Družbe Isusove): Ivan Merz u Prvom svjetskom ratu

Jelena Borošak Marijanović (Hrvatski povijesni muzej) i Zlata Živković Kerže (Hrvatski institut za povijest): Dadoh zlato za željezo

Nikolina Šimetin Šegvić i Filip Šimetin Šegvić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu): Između prilagodbe i ratne svakodnevice: Zagreb u Prvom svjetskom ratu

Rasprava

Pauza za kavu

11 h - 4. sesija, moderator: Nikola Anušić

Željko Holjevac i Petar Korunić (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu): Struktura zagrebačkog srednjeg školstva 1910-1921: kontinuiteti i promjene

Tomislav Zorko: Školske prilike u Zagrebu u vrijeme Prvog svjetskog rata

Domagoj Sremić (Gimnazija Sisak): Antiratne poslanice zagrebačkog nadbiskupa dr. Antuna Bauera

Agneza Szabo: Hrvatsko-književno društvo sv. Jeronima u doba Prvog svjetskog rata 1914-1918.

Danijela Duvnjak (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu): Kazališni život u Zagrebu u vrijeme I. svjetskog rata

Rasprava

13 h - Ručak za sudionike skupa, Palača Dverce

15 h - 5. sesija, moderator: Goran Hutinec

Arno Bašić: Zagrebački pogled na srpanjsku krizu 1914.

Maja Polić (Zavod za povijesne i društvene znanosti HAZU): Zagreb na stranicama Riečkog novog lista 1914. g.

Vlatka Filipčić Maligec (Muzeji Hrvatskog zagorja): Izložbena djelatnost i druga kulturna događanja u Zagrebu za vrijeme I. Svjetskog rata i njihov odjek u tisku

Ela Jurdana (Hrvatski povijesni muzej): Zabavnik/Pučki tjednik za popularnu literaturu: zagrebačke teme 1918. g.

Rasprava

SAŽECI IZLAGANJA

Nikola ANUŠIĆ (Zagreb), Toni ĆOSIĆ (Dubrovnik) Ukupni demografski ratni gubici Grada Zagreba u Prvom svjetskom ratu

Priopćenje donosi analizu osnovnih demografskih procesa u Gradu Zagrebu za međupopisno razdoblje od 1910. do 1921. godine, te procjenu ukupnih demografskih ratnih gubitaka Grada Zagreba u Prvom svjetskom ratu. Analiza će se temeljiti na podacima iz matica rođenih, vjenčanih i umrlih četiriju gradskih župa (Sv. Marko, Sv. Ivan, Sv. Petar i Sv. Marija) te na objavljenim statističkim izvorima (Definitivni rezultati popisa stanovništva, Statistički godišnjaci Zagreba, Schematismus cleri Archi-Dioecesis Zagrabienensis).

•••

Arno BAŠIĆ (Zagreb) Zagrebački pogled na srpanjsku krizu 1914.

Srpanjska kriza (28.06. – 28.07. 1914.) zadnja je u nizu kriza koje su prethodile Velikom ratu (Prvom svjetskom ratu). Kolo (ne)sreće se zaustavilo na njoj te je ona postala povodom za rat koji se, uslijed mnogobrojnih razloga, može okarakterizirati očekivanim. Kriza je počela ubojstvom austrougarskog prijestolonasljednika u Sarajevu, a završila austrougarskom objavom rata Srbiji. Rad će, na temelju materijala iz Državnog arhiva i Nacionalne sveučilišne biblioteke, pokazati reakcije javnog mnijenja grada Zagreba i stajališta hrvatskih političkih stranaka. Spomenuti prikaz bi uslijedio nakon kraćeg uvoda, u kojem bi se objasnio širi kontekst krize.

•••

Ljiljana DOBROVŠAK (Zagreb)**Obitelj Alexander – Prvi svjetski rat- dobrotvorstvo**

Za vrijeme Prvog svjetskog rata Šandor pl. Alexander Sesevski (1866.-1929.) organizirao je i većim dijelom snosio je troškove „Odbora za potpomaganje nezaposlenih i invalidnih namještenika trgovačko-industrijalnih struka i novčanih zavoda“. Jedna od najvećih njegovih zasluga je što je u okviru svog dobrotvornog društva koje će kasnije biti poznato kao „Prehrana“ u jesen 1914. osnovao javnu kuhinju u suterenu Umjetničkog paviljona za siromašne građane i za obitelji, čiju su muškarci bili pozvani na bojište.

•••

Danijela DUVNJAK (Zagreb)**Kazališni život u Zagrebu za vrijeme Prvog svjetskog rata**

Priopćenje donosi uvid u odvijanje kazališnog života u ratnom Zagrebu i pokušat će rasvijetliti koliko ratna zbivanja utječu na repertoar, izvedbe, odabir tema kazališnih predstava. Također, pokušat ćemo donijeti određene zaključke o odvijanju kulturnog života u pozadini ratovanja. Nadam se da će istraživanje u svrhu ovog rada ukazati i na neke dodatne teme i smjerove za daljnja istraživanja koji će se nametnuti kao posljedica rada na arhivskom materijalu te onodobnim tiskovinama.

•••

Željko HOLJEVAC (Zagreb), Petar KORUNIĆ (Zagreb)**Struktura zagrebačkog srednjeg školstva 1910-1921.: kontinuiteti i promjene**

Na temelju opsežnog arhivskog gradiva (izvorni popisi, katastri škola i drugo), tiskanih školskih i županijskih izvješća i drugih dokumenata o hrvatskom školstvu, u ovom će priopćenju biti riječi o srednjim školama (gimnazije, realne škole i drugo) u gradu Zagrebu prije, tijekom i neposredno poslije Prvog svjetskog rata. Naglasak

će biti na kontinuitetima i promjena u zagrebačkom srednjem školstvu pod utjecajem svjetskog rata, a priopćenje je zamišljeno kao prilog urbanoj perspektivi ratnog iskustva s gledišta obrazovanja.

• • •

Goran HUTINEC (Zagreb)
Djelovanje zagrebačkih komunalnih poduzeća u toku Prvog svjetskog rata

Izbijanje Prvog svjetskog rata prouzročilo je velike potrese u svakodnevnom životu građana Europe, a među njima i Zagreba. Mobilizacija je dovela do velike nestašice radne snage, a uskoro je prekid slobodnog trgovanja s dojučerašnjim poslovnim partnerima, a tadašnjim neprijateljima, izazvao i velike teškoće u opskrbi sirovinama i doveo do polaganog zastoja u proizvodnji i ekonomiji općenito. Jedan od mogućih puteva u istraživanju gospodarske povijesti Zagreba, ali i povijesti svakodnevice Zagrepčana u tom razdoblju jest analitički pretres djelovanja raznih gradskih komunalnih poduzeća, aktivnih na području grada u tom razdoblju. Uz Munjaru, Vodovod i Plinaru, kao osnovne komunalne usluge bez kojih bi grad izgubio mnogo od svog urbanog značaja, od posebne je važnosti prikaz rada gradske Aprovizacije, osnovane s ciljem ublažavanja nestašice prehrambenih i drugih životno važnih proizvoda na gradskom području, te Gradske štedionice, uz čiju je pomoć upravo u ratno vrijeme Grad Zagreb ostvario preuzimanje ZET-a u svoje puno vlasništvo.

• • •

Ela JURDANA (Zagreb)
Zagrebački ilustrirani listovi 1914.-1918.: „Lungenšpicnkatar“ i druge teme u vrijeme Prvog svjetskog rata

Tijekom rata se interes novinskog čitateljstva sve više usmjeravao na vijesti izvan službenih izvještaja, ne bi li se usprkos vojnoj cen-

zuri došlo do saznanja o stvarnom stanju na bojištima. Tražila se i razbibriga od ratne svakodnevice. Pažnju su plijenili pregledi iz stranog tiska, poučni i šaljivi tekstovi, karikature, ilustracije te fotografije - spoj različitih žanrova. Uz sve navedeno posebno su bile zanimljive fotoreportaže. Čitateljsku znatiželju prepoznaju i pokretači „Zabavnika“ *Pučkog tjednik za popularnu literaturu* koji započinje izlaziti početkom 1918. godine. Očito ohrabreno uspjehom, uredništvo „Zabavnika“ pokreće sredinom iste godine redoviti prilog koji pod nazivom: „Ilustrovani Svijet“ izlazi do kraja 1918. godine. U ovom priopćenju analiziraju se i uspoređuju ilustrirani listovi kao što su polumjesečnik „Dom i Sviet : ilustrovani list za zabavu, pouku i viesti (...)“ i „Zabavnik“ s redovitim prilogom: „Ilustrovani Svijet“. Kroz odabrane novine prate se sveprisutne posljedice ratnog stanja u gradu Zagrebu.

•••

Sanja Knežević (Zadar)
Ratni i međuratni Zagreb u romanu „Giga Barićeva“
Milana Begovića

U priopćenju se tematizira socijalni aspekt romana „Giga Barićeva“ (1940.) Milana Begovića. Odjek Prvoga svjetskog rata pokretač je priče o suvremenoj odiseji glavnoga junaka romana, kojega rata na sedam godina razdvaja od supruge. Osim što ispisuje vrstan psihološki roman građanske tematike, Begović unosi i socijalni aspekt promjene građanske klime u Prvom svjetskom ratu te u godinama poraća. Milan Begović u svom romanu prikazuje naglo osiromašenje visoke građanske klase, nadalje otvara pitanja ženske afirmacije, alkoholizma i destrukcije obiteljske zajednice, ruske emigracije u Zagrebu te još niz tadašnjih aktualnosti vezanih uz ratne i poslijeratne promjene.

•••

Petar Korunić (Zagreb)**Stanovništvo Zagreba i njegove okolice 1914-18. godine**

Usporedili se stanovništvo hrvatskih pokrajina iz popisa 1910. i 1921. godine, uočljivo je da u većini naselja za tih 11 godina nije došlo do porasta stanovništva: ili je broj stanovnika manji ili jednak ili veoma mali prirast pučanstva. Samo je u većim gradovima, kao u Zagrebu, došlo do znatnog porasta stanovništva, ali i do promjene njihove strukture. Zato je nužno istražiti kretanje stanovništva u tom razdoblju te uzroke koji su doveli do takvog stanja. Očito je da su za vrijeme tog rata bili nepovoljni uvjeti za prirast stanovništva (bolesti i razne epidemije, nestašice hrane i glad, niska kultura stanovanja i stanogradnje, slaba liječnička zaštita) Zbog svega toga, smrtnost stanovništva u Hrvatskoj bila je dosta visoka, napose kod djece.

•••

Boris Kukić (Zagreb)**Podizanje „Grobnice palih ratnika na Mirogoju“ kao posveta preminulim vojnicima u Zagrebu tijekom Prvoga svjetskog rata**

Na temelju dosad neistražene arhivske građe iz brojnih arhivskih i muzejskih institucija te periodike bit će prikazano djelovanje gradskih i vojnih vlasti kroz brojne odbore osnovane tijekom rata za zbrinjavanje preminulih vojnika u zagrebačkim bolnicama, pokopanih na središnjem gradskom groblju Mirogoju. Nakon rata, krajem 1920-ih, javila se inicijativa od strane gradske uprave za podizanje zajedničke grobnice za sve preminule i pokopane na Mirogoju tijekom rata. Podizanje grobnice pratile su razne umjetničke, financijske te političke poteškoće koje su uzrokovale opstrukciju njezine izgradnje sve do 1940. godine kada je konačno svečano predstavljena javnosti. Suprotno dosadašnjem nametnutom vjerovanju da su u grobnici smješteni posmrtni ostaci vojnika isključivo sa područja Trojedne Kraljevine, u radu će se po prvi put podastrijeti argumenti i dokazi da se tamo nalaze ekshumirani posmrtni ostaci oko 3300 vojnika gotovo svih zaraćenih strana, bez obzira na vjeru i narodnost.

•••

Vlatka FILIPČIĆ MALIGEC (Zagreb)
Izložbena djelatnost i druga kulturna događanja u Zagrebu za vrijeme Prvog svjetskog rata i njihov odjek u tisku

Kad oružje govori, muze šute. Ipak, i za vrijeme trajanja Prvog svjetskog rata u Zagrebu su održavane izložbe, održane premijere prvih hrvatskih igranih filmova. Neke su od izložaba direktno povezane s ratnim zbivanjima i humanitarnog su karaktera te predstavljaju doprinos hrvatskih umjetnika ratnim nastojanjima. Osim likovnih izložaba, na kojima izlažu najjeminentnija slikarska imena, izlaže se i narodna umjetnost, ratne slike te odlikovanja. U radu će se analizirati odjeci ovih događanja u Narodnim novinama, Obzoru, Savremeniku i Omladini.

•••

Božidar NAGY (Zagreb)
Ivan Merz u Prvom svjetskom ratu

Dr. Ivan Merz (1896. – 1928.), blaženik, književnik, profesor i istaknuti katolički aktivist proveo je na talijanskom bojištu tri ratne godine (1916. – 1918.) Prvog svjetskog rata. Tijekom cijeloga rata vodio je svoj Dnevnik u kojem nam je ostavio detaljan opis svega što je proživljavao. Premda izravno tijekom rata nije bio vezan sa Zagrebom, njegovo ratno iskustvo duboko je označilo njegovo djelovanje u Zagrebu nakon završenog rata. U svome Dnevniku Merz veoma često opisuje i daje komentare političkih zbivanja kojima je bio suvremenik i sudionik. Veoma su dojmljivi u njegovu Dnevniku njegovu opisi reakcija naroda u Zagrebu gdje je boravio početkom kolovoza 1914. g. nakon što je rat započeo. Iz njegovih spisa vidimo kako su rat doživljavali obični ljudi u bazi, što je narod mislio i kako je reagirao u raznim situacijama tijekom rata i poraća.

Jevgenij PAŠČENKO (Zagreb) Zagrepcanin u Galiciji: svjedočenja Miroslava Krleže

Stvaralaštvo Miroslava Krleže se valorizira kao izvor za pokušaj rekonstruiranja ratnih zbivanja s gledišta istaknutoga intelektualca, pisca, humanista. Biografski faktor je važan u rasvjetljavanju razdoblja kada je „kadet Krleža“ upućen na Istočnu frontu. Dnevnik „Davni dani“ pruža određenu informaciju o kretanju hrvatskih postrojbi na galicijskom prostoru, upućuje na konkretna naselja, reflektira moralno, psihičko stanje, sudbinu hrvatskog čovjeka u ratnom ozračju. Drama *Galicija* sagledava se kao odraz određenih realnosti (svjedočenje o represijama nad ukrajinskim stanovništvom od strane vojnih vlasti i dr.). U novelama oslušuju se odjeci ukrajinske toponimije u autorskoj varijaciji (*Bitka kod Bistrice Lesne*). Idejna traganja intelektualca, nastala u konkretnim političkim realijama pronicanja ruskih ideja u hrvatsku sredinu (mitska vizija boljševizma kao izlaz iz krize) sagledavaju se kao odjek tradicionalnoga hrvatskog slavizma, u ovome slučaju imenovanog na primjeru Krleže *internacionalistički slavizam*, poslije Nazorovljevoga secesijskog). Galicijska tema Krleže otvara nove prostore za proučavanje ukrajinsko-hrvatskih povezanosti tog doba.

Maja POLIĆ (Rijeka) Zagreb na stranicama *Riečkoga novog lista* 1914. godine

Riečki novi list objavio je 1914. godine tristotinjak članaka koji se odnose na Zagreb. Članci se dotiču političke, gospodarske, društvene, kulturne i ine tematike s ciljem da se riječkome, ali i stranome čitateljstvu ukaže na stanje u hrvatskoj metropoli. Bogatstvo sadržaja 1914. g. naslućuje duboku povezanost tadašnje Rijeke kao «corpusa separatuma» ugarskoga dijela Austro-Ugarske Monarhije i metropole svih Hrvata. Početak Prvoga svjetskoga rata u *Riečkome novom listu* donosi znatno manje podataka o društveno-kulturnome zbivanjima u Zagrebu. Govor je ponajviše o ratnome stanju, naredbi

o zabrani izlaženje listova u Zagrebu, gdje se uvode iznimne mjere, preventivna cenzura, te se zabranjuje stvaranje novih kulturnih društava i održavanje skupština političkoga karaktera. Dotadašnji bogati društveno-kulturni život u Zagrebu, o kojemu je *Riječki novi list* redovito donosio izvješća, zamire.

•••

Monica PRIANTE (Zagreb)
Riječi žalovanja, konstrukcija pamćenja između privatnog i javnog

U godinama Prvog svjetskog rata narodne su se mase našle u situaciji za koju nisu bile pripremljene, uvučene u pokolj neočekivanih razmjera. Smrt u ratu je okrutna i anonimna, nastupa bez mogućnosti da se umirućem pruži pomoć u njegovim posljednjim trenucima, što onda bol i osjećaj gubitka čini još težima. S druge strane, tijekom Prvog svjetskog rata svjedočimo i procesu sistematične egzaltacije i mitizacije tog događaja katastrofalnog dosega. Rat se našao u središtu procesa resemantizacije koji je pak doveo do formiranja "mita ratnog iskustva". U ovom izlaganju, na temelju pregleda nekrologa objavljenih u hrvatskom tisku, analizirat ću modalitete kojima se ta *zajednica u žalosti za mrtvima* nosila s boli zbog gubitka te pokušala reafirmirati smislenost i legitimnost smrti u naoko besmislenom sukobu. U tom smislu, te prakse poprimaju i određenu političku konotaciju, više ili manje naglašenu ovisno o pojedinom slučaju i postaju i "građanski činovi", utoliko što sudjelovanje u njima implicira i prihvaćanje jedne određene vrijednosne skale.

•••

Drago ROKSANDIĆ (Zagreb)
Nepodobni, nepoćudni i isključeni u ratnom Zagrebu 1914. godine

Svaka ratujuća strana u modernim ratovima ima svoje vanjske i unutrašnje neprijatelje. Priopćenje će se fokusirati na prelazak Za-

greba 1914. godine iz stanja mira i ratno stanje fokusirajući se na urbanu konstrukciju „unutrašnjih neprijatelja“ te na obrasce i prakse njihove socijalne marginalizacije i isključivanja.

•••

Tatjana ŠARIĆ (Zagreb)
“Zagrebačke” postrojbe austrougarske vojske u Prvom svjetskom ratu – statistički pregled uzorka poginulih na temelju vojnih matičnih knjiga umrlih iz Zbirke mikrofilmova Hrvatskog državnog arhiva

U priopćenju se donosi statistički pregled poginulih vojnika Austro-ugarske vojske u Prvom svjetskom ratu s područja grada Zagreba i okolice. U okviru Austrougarske vojske u Prvom su svjetskom ratu djelovale kao dio 13. zбора u Zagrebu, najvišeg austrougarskog vojnog zapovjedništva na području Hrvatske i Slavonije, i postrojbe s popunidbenih područja grada Zagreba i okolice. U Hrvatskom državnom arhivu (HDA) su sačuvani podaci za neke od njih, a to su: 53. pješačka pukovnija i 13. sklop teških haubica kao dio zajedničke carske i kraljevske vojske te 25. domobranska pješačka pukovnija kao dio Kraljevskog ugarsko-hrvatskog domobranstva. Statistički pregled poginulih vojnika izrađen je na uzorku manjeg broja stradaalih za koje postoje podaci u Matičnim knjigama umrlih vojnih osoba koje se čuvaju u Zbirci mikrofilmova HDA, budući da se potpuni podaci s listama gubitaka čuvaju samo u Ratnom arhivu u Beču. Rezultate svoje statističke obrade autorice su prikazale kroz nekoliko kategorija (postrojba, čin, dob, zavičajnost, zanimanje, bračno stanje, mjesto stradanja, uzrok smrti).

•••

Nikolina ŠIMETIN ŠEGVIĆ (Zagreb) i Filip Šimetin Šegvić (Zagreb)

**Između prilagodbe i ratne svakodnevice:
Zagreb u Prvom svjetskom ratu**

Rat kao stanje koje redovne tokove svakodnevice mijenja, izazivajući višesložne lomove, utječe i na život samog grada gledanog kao arhitektonskog „organizma“ (S. Giedion). Prenamjena prostora, razne regulacije, daju mu novu dinamiku i novu, izvanrednu, svakodnevnicu. Izlaganje će nastojati prikazati život samog grada tijekom Prvog svjetskog rata – što je Zagrebu bilo potrebno, njegove probleme, prilagodbe, podjele, želje u skladu s ratnom realnošću. Analiza će biti usmjerena na arhitektonsko-urbanističke mijene povezane sa svakodnevnim životom a naglasak će biti stavljen na novo oblikovanje grada Zagreba te njegova urbanistička (pre)namjena u okolnostima Prvog svjetskog rata.

•••

Marin SABOLOVIĆ (Bjelovar)

Uloga transformacije službenih odora u prijelaznom razdoblju sloma Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja Narodnog Vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba

Ključne povijesne prekretnice sa sobom nose izmjene vizulanih elemenata nacionalnih i kulturnih identiteta što uključuje izmjene sustava odijevanja. Proučavanje takvih, naizgled marginalnih povijesnih epizoda sa sobom nosi široki spektar interdisciplinarnih znanja gdje se u okviru sociološkog termina identiteta, ili semiološkog termina znaka proučava i identitet, odnosno znak kao predstavnik određene nacije. Ključan trenutak izmjene sustava vizualnih identiteta dogodio se upravo pred sam kraj Prvog svjetskog rata, i to u okviru prekretnice s tradicionalnog na suvremeni način uniformiranja kakvoga poznajemo i danas. Upravo je cilj izlaganja istaknuti iznimnu povijesnu epohu sloma višestoljetne državne tvorevine, Austro-Ugarske Monarhije i stvaranja nove, Narodnog vijeća SHS

u okvirima transformacije odora i zankovlja, postupnog povlačenja i stvaranja novih što će postati pravilo u nadolazećim vremenima.

•••

Domagoj SREMIĆ (Sisak)

**Antiratne poslanice zagrebačkog nadbiskupa
dr. Antuna Bauera**

U radu će naglasak biti na antiratnim stavovima zagrebačkog nadbiskupa dr. Antuna Bauera, koji na nadbiskupsku stolicu dolazi upravo početkom Prvog svjetskog rata. Bit će analizirane neke njegove propovijedi i Okružnice koje je pisao svome svećenstvu.

•••

Agneza SZABO (Zagreb)

**Hrvatsko-književno društvo Sv. Jeronima u doba Prvog
svjetskog rata (1914.-1918.)**

U radu će se prikazati humanitarno i književno te kulturno-prosvjetno djelovanje toga Društva u Zagrebu u navedenom razdoblju. Kako ćemo vidjeti problemima rata i njegovih posljedica Društvo je davalo mjesta i u svojim tiskanim izdanjima, uvažavajući pri tome i različite oblike međusobne solidarnosti.

•••

Filip TOMIĆ (Zagreb) i Vlatka TOMIĆ (Zagreb)

**Gospodarska struktura i gospodarska kretanja grada
Zagreba u desetljeću "Velikoga rata"**

U izlaganju će se analizirati gospodarsku strukturu i gospodarska kretanja grada Zagreba u desetljeću obilježenom Prvim svjetskim ratom i promjenom državnog okvira unutar kojega se Zagreb nalazio. U prvom dijelu izlaganja analizirat ćemo promjene u gospodarskoj strukturi grada Zagreba prema popisima stanovništva 1910. i 1921.

g. Ti podaci poslužiti će nam i kao okvir za razmatranje ključnih gospodarskih kretanja u gradu Zagrebu tijekom drugog desetljeća 20. st., koja ćemo u drugom dijelu izlaganja analizirati s posebnim naglaskom na ratne i prve poratne godine. U analizi ćemo se osloniti na arhivsku građu pohranjenu u Hrvatskom državnom arhivu i Državnom arhivu grada Zagreba, na objavljene Izvještaje javne uprave grada Zagreba te na onodobne periodičke publikacije.

•••

Nikola TOMINAC (Dugo Selo) **Zagrebačke postrojbe u I. SR**

Temeljem dostupne vojno-stručne literature i arhivske građe izraditi ratni put k.u.k. 53. pješačke pukovnije i 25. domobranske pukovnije i 31. lovačke bojne Zagreb kao domicilnih postrojbi s područja Grada Zagreba. Obraditi vojne operacije, gubitke i ostale operativne podatke.

•••

Danijel VOJAK (Zagreb) **Grad Zagreb i njegova okolica za vrijeme Prvog svjetskog rata**

Razvoj Grada Zagreba i postupno širenje na neposrednu okolicu može se smatrati određenim pokazateljem njegovog modernog urbanog razvoja. Ono što danas nazivamo „zagrebačkim prstenom“ početkom XX. st. činilo je nekoliko kotareva koji su svi bili gospodarski i društveno oslonjeni na njihovo prirodno središte, Grad Zagreb. Prvi svjetski rat predstavlja događaj koji je zasigurno utjecao na svakodnevicu stanovništva Zagreba i njegove okolice. Ubrzana mobilizacija stanovništva predvođena civilnim i vojnim vlastima najavljivala je dolazak teškog ratnog razdoblja. Ovaj rad ima za cilj istražiti na koji način je stanovništvo Grada Zagreba i njegove okolice živjelo za vrijeme Prvog svjetskog rata. Nastojati će se odgovoriti na pitanje na koji je način Veliki rat utjecao na gospodarske i društvene odnose na

ovom području, kao i na svakodnevnicu stanovništva ovih područja. Istraživanjem će se obuhvatiti ponajprije arhivska građa Državnog arhiva u Zagrebu, relevantna periodika i literatura.

•••

Marko VUKIČEVIĆ (Zagreb)
Prehrambene prilike u Zagrebu tijekom Prvog svjetskog rata

U gradu Zagrebu, poslovnom i industrijskom središtu Banske Hrvatske, tijekom Prvoga svjetskog rata stanovništvu su bile dostupne veće količine prehrambenih proizvoda. Jedan od razloga veće dostupnosti hrane je izrazita povezanost grada Zagreba s njegovom bližom okolicom – zagrebačkim kotarom, čije je stanovništvo većinom bilo orijentirano na poljoprivredu i stočarstvo. Drugi razlog, djelovanje *X. Odsjeka aprovizacionog* Gradskog poglavarstva omogućilo je veće količine hrane i bolju opskrbu. Ovaj gradski ured bio je zadužen za proizvodnju hrane izravno na području grada – na gradskim zemljištima, potom za nabavku hrane u inozemstvu, te određivanja cijene hrane na tržištu. Proizvodi čiju je nabavku i proizvodnju osigurao *aprovizacioni odsjek* prodavali su se u gradskim dućanima po nižim cijenama uz dodijeljene iskaznice. Djelatnost aprovizacijskog ureda ima veliki značaj ne samo za siromašno stanovništvo, već i za srednji sloj koji nije raspolagao većim količinama novca za kupovinu hrane po tržišnim – višim cijenama.

•••

Jelena BOROŠAK MARIJANOVIĆ (Zagreb)
Dadoh zlato za željezo (Osvrt na Zagreb i Osijek, 1914. godina)

U izlaganju će se na temelju arhivskog i muzejskog gradiva te tiska iz 1914. godine, istražiti i opisati akciju sabiranja darova zlatnih predmeta, inih dragocjenosti i gotovoga novca *da se sabrani darovi pretvore u novac*, kojim se stvarala *imovina* za podupiranje obitelji

poginulih vojnika na ratištu, koji su *ostavili svoje obitelji nedovoljno opskrbljene*. Autorice će opisat provedbu akcije u Zagrebu i Osijeku od kolovoza do prosinca 1914., i to u dvije faze – prvu pod geslom *Zlato za željezo* u kojoj su darovatelji primali *uzdarje* u obliku željeznog prstena austrijskog križa i drugu fazu provedenu od studenoga pa nadalje, kada je željezni prsten na izvanjskoj strani imao natpis: *Dadoh zlato za željezo 1914*. Središte sabiranja bio je Zagreb, budući da je *vrhovni nadzor obavljala Visoka kr. zemaljska vlada po povjereniku za organizaciju dobrovoljne bolničarske službe*. Autorice će istaknuti najpoznatije pripadnike zagrebačkog i osječkog građanstva koji su posebno zaslužni za provođenje te humanitarne građanske akcije.

• • •

Tomislav ZORKO (Zagreb)

Školske prilike u Zagrebu za vrijeme Prvog svjetskog rata

Prvi svjetski rat donio je pred školske vlasti brojne izazove te je imao velik utjecaj na osnovnoškolske i srednjoškolske prilike u Zagrebu. Javljale su se brojne teškoće u organizaciji nastave. Pojedine školske zgrade bile su ustupljene i pretvorene u vojne bolnice, mobilizacija je zahvatila i nastavno osoblje, a osim toga su pojedini učitelji i profesori bili angažirani u drugim gradskim službama. Pojavljivali su se i novi oblici nastave vezani uz ratne prilike i mobilizirane učenike. Rat je utjecao na neredovito polazjenje nastave, sve veću pojavu tzv. zapuštene djece kao i maloljetničku delikvenciju.

Zagreb u Prvom svjetskom ratu

(Zagreb, 16. – 17. XII. 2014.)

Raspored rada i sažetci izlaganja

Nakladnik
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest
Ivana Lučića 3, HR - 10 000 Zagreb

Za nakladnika
prof. dr. sc. Vlatko PREVIŠIĆ

Urednik
Nikola ANUŠIĆ

Produkcija i grafička priprema
Boris BUI, FF-press, Zagreb

Naslovnica
Smiljana LAZIĆ MXXX, ŠPUD, Zagreb

Naklada
120 primjeraka

Tisak
xxxxx, Zagreb, prosinac 2014.